

НАЦІОНАЛЬНІ УСТАНОВИ, ЯКІ ЗАЙМАЮТЬСЯ ЗАХИСТОМ І ЗАОХОЧЕННЯМ ПРАВ ЛЮДИНИ

ВИКЛАД ФАКТІВ № 19

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ

ХАРКІВ, 2004

Друге видання

Переклад українською Харківської правозахисної групи
з женевського видання Організації Об'єднаних Націй 1993 року

Ця публікація здійснена за фінансової підтримки
Європейського Союзу. За зміст публікації відповідає лише
Харківська правозахисна група, і його ні за яких обставин
не можна вважати таким, що відбиває позицію Європейського Союзу
This document has been produced with the financial assistance of the European
Union. The contents of this document are the sole responsibility of Kharkiv
Human Rights Protection Group and can under no circumstances be regarded
as reflecting the position of the European Union

Національні установи, які займаються захистом і заохоченням прав людини. Виклад фактів / Харківська правозахисна група; – Харків, 2004. – 20 с.

Серія «Виклад фактів у галузі прав людини» видається Центром прав людини при Відділенні Організації Об'єднаних Націй у Женеві. Вона освітлює питання прав людини, які вивчаються або викликають особливий інтерес.

Серія «Виклад фактів у галузі прав людини» має на меті глибше знайомити широке коло читачів з основними правами людини, з тим, що робить Організація Об'єднаних Націй для їх утвердження і захисту, і з діючим міжнародним механізмом, який забезпечує їх ефективне дотримання. Публікації цієї серії розповсюджуються безкоштовно в усьому світі. Вони можуть перекладатися на інші мови, окрім офіційних мов Організації Об'єднаних Націй, за умови, що їх зміст не змінюється, що організація, яка передруковує їх, інформує про це Центр прав людини в Женеві, і що цей Центр зазначається як джерело інформації.

ВСТУП

Організація Об'єднаних Націй займається найрізноманітнішими видами діяльності, спрямованими на реалізацію однієї з найголовніших цілей – заохочення і захист прав людини. Величезне значення має складний механізм, створений у відповідності до різних міжнародних пактів і конвенцій для того, щоб встановити норми і контроль за їх виконанням, сприяючи їхньому дотриманню і розслідуванню випадків порушення прав людини. Поруч із цією діяльністю Організація Об'єднаних Націй надає також практичну допомогу державам у їхніх зусиллях щодо заохочення і захисту прав людини та поінформованості громадськості про права, які вона має.

Ці структурні заходи дозволяють Організації Об'єднаних Націй відігравати головну роль у реалізації прав людини і основних свобод. Однак важливо визнати, що ресурси Організації Об'єднаних Націй не безмежні і що вона по суті обмежена в своїх можливостях щодо вжиття безпосередніх заходів, особливо щодо конкретних випадків. Практично жодна організація не може розраховувати на те, що вона може тримати під контролем кожен ситуацію. Вона також не може розслідувати кожен випадок передбачуваного порушення прав людини чи надати допомогу всім жертвам.

Через ці причини міжнародна система значною мірою спирається на підтримку з боку регіональних структур у галузі прав людини і які подібні до тих, що функціонують у Європі, Африці, Америці. Додаткову підтримку надають уряди і відповідні міжнародні організації. Кожна із цих структур відіграє свою роль у розвитку загальної культури прав людини. Неурядові організації, наприклад, уже через свій характер мають свободу у вираженні думок, гнучкість у діях і свободу пересування, що дозволяє їм виконувати завдання, які не здатні або, можливо, не схильні виконувати уряди і міжурядові організації. Регіональні структури в галузі прав людини зміцнили міжнародні норми і механізми, забезпечуючи ті засоби, за допомогою яких можливе вирішення проблем прав людини в конкретних соціальних, історичних і політичних умовах відповідного регіону.

Особливо помітна роль національних урядів у реалізації прав людини. Права людини охоплюють відносини між окремими особами та державою.

Отже, практичне завдання захисту заохочення прав людини є завданням перш за все національним, і відповідальність за його вирішення повинна нести кожна держава. На національному рівні захист прав людини може бути найліпше забезпечений за допомогою відповідного законодавчого оформлення і застосування індивідуальних гарантій і засобів захисту, а також створення демократичних інститутів. Крім цього найбільш ефективними кампаніями просвітницького й інформаційного характеру можуть бути кампанії, які розробляються і здійснюються на національному чи місцевому рівнях і які враховують місцеві і культурні традиційні умови.

Ратифікувавши той чи інший договір у галузі прав людини, держави включають його положення безпосередньо в своє внутрішнє законодавство або зобов'язуються виконувати обов'язки, що містяться в ньому, іншим шляхом. Тому загальновизнані стандарти і норми в галузі прав людини відображаються у внутрішньому законодавстві більшості країн. Але наявність закону про захист конкретних прав не завжди є достатнім, якщо він не забезпечує також наявність усіх правових повноважень та інститутів, необхідних для того, щоб гарантувати їхню ефективну реалізацію.

Це проблема ефективного втілення на національному рівні викликає в світі, особливо останнім часом, чималий інтерес і відповідні дії. Поява чи відродження демократичної форми правління у багатьох країнах підкреслює значення демократичних інститутів для забезпечення правових і політичних основ, які стають фундаментом прав людини.

Таким чином, стає очевидним той факт, що ефективне втілення прав людини потребує створення національних інфраструктур для захисту і заохочення. Останнім часом у багатьох країнах були створені офіційні установи з прав людини. Хоча завдання таких установ можуть бути дуже різними для кожної країни зокрема, але всі вони спрямовані на досягнення спільної мети, і тому всі разом вони називаються національними установами, які займаються захистом і заохоченням прав людини.

Далі немає вичерпного опису всього комплексу існуючих національних установ. Зараз Центр з прав людини розробляє окремий посібник з цього питання, у якому є практичні й детальні рекомендації урядам, які зацікавились створенням чи зміцненням подібних установ. У цьому випуску «Викладу фактів» за основу береться більш загальний підхід до національних установ: у ньому розповідається історія створення і робиться спроба пояснити їхню появу в умовах загальної еволюції зусиль щодо захисту і заохочення прав людини як у межах системи Організації Об'єднаних Націй, так і за її межами.

УСТАНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ, ЯКІ ЗАЙМАЮТЬСЯ ЗАХИСТОМ І ЗАОХОЧЕННЯМ ПРАВ ЛЮДИНИ

Хоча загальний інтерес до національних установ – це порівняно нове явище, вперше зацікавилась такими установами Організація Об'єднаних Націй ще в 1946 році, коли до цього питання вперше звернулася Економічна і Соціальна Рада. Рада запропонувала державам-учасникам розглянути питання щодо «бажаності мати установи, які складаються з інформаційних груп чи місцевих комітетів з прав людини в межах своїх країн для співробітництва з ними у розвитку діяльності Комісії з прав людини».

У 1960 році в тій резолюції, де визнавалася та унікальна роль, яку можуть відігравати національні установи в захисті і заохоченні прав людини, Економічна і Соціальна Рада запропонувала урядам заохочувати створення та подальшу діяльність таких органів, а також повідомляти про свої ідеї та подавати інформацію стосовно цього питання Генеральному секретареві. Цей процес зараз розвивається, і доповіді про отриману інформацію систематично подаються Генеральним секретарем Комісії з прав людини, Генеральній Асамблеї і державам-членам.

По мірі активізації нормотворчої діяльності в галузі прав людини протягом 60-х і 70-х років дискусії з питань національних установ усе більше концентрувалися на визначенні шляхів, за допомогою яких ці органи могли б сприяти ефективному здійсненню вказаних міжнародних норм. У 1978 році Комісія з прав людини ухвалила організувати семінар, присвячений національним і місцевим установам, які займаються заохоченням і захистом прав людини з метою вироблення керівних принципів стосовно структури і функціонування таких органів. Тому в Женеві з 18 по 29 вересня 1978 року відбувся семінар, присвячений національним і місцевим установам, які займаються заохоченням і захистом прав людини, на якому було прийнято ряд керівних принципів. Згідно з цими керівними принципами національні установи повинні виконувати такі функції:

а) діяти як джерело інформації про права людини для уряду і народу своєї країни;

б) надавати допомогу в освіті громадськості і сприянні усвідомленню і поважанню нею прав людини;

в) розглядати, обговорювати і давати рекомендації стосовно якого-небудь конкретного стану справ, який може бути в тій чи іншій країні і розгляд якого уряд може передати їм;

г) консультувати з будь-яких питань, які стосуються прав людини і які передані їм урядами;

д) вивчати і стежити за станом законодавства, судовими рішеннями й адміністративними розпорядженнями, які спрямовані на заохочення прав людини, а також готувати доповіді з цих питань для відповідних органів;

є) виконувати будь-які інші функції, які можуть при бажанні передати уряду у зв'язку із зобов'язаннями цієї держави за тими міжнародними угодами в галузі прав людини, учасницею яких вона є.

Стосовно структури таких установ керівні принципи передбачали рекомендації, згідно з якими вони повинні:

а) організуватися таким чином, щоб їх склад відображав участь різних верств населення, залучаючи усі верстви населення до процесу прийняття рішень щодо прав людини;

б) функціонувати регулярно при забезпеченні безперешкодного доступу до них будь-кого з членів товариства чи представника державного органу;

в) у відповідних випадках мати місцеві регіональні консультативні органи для надання їм допомоги у здійсненні своїх функцій.

Згодом ці керівні принципи були схвалені Комісією з прав людини і Генеральною Асамблеєю. Комісія запропонувала всім державам-членам зробити відповідні кроки для створення національних установ там, де вони відсутні, і які б займались захистом і заохоченням прав людини, і просила Генерального секретаря подати детальну доповідь про національні установи, які вже існують.

Протягом 80-х років Організація Об'єднаних Націй виявляла активний інтерес до цього питання, і Генеральній Асамблеї була подана серія доповідей, підготовлених Генеральним секретарем¹. Саме в цей час була

---

¹ A/36/440 (1981)

A/38/416 (1983)

E/CN.4/1987/37 (1987)

створена велика кількість національних установ, до того ж часто при сприянні Програми консультативного обслуговування Центру з прав людини.

У 1990 році Комісія з прав людини запропонувала провести нараду за участю національних і регіональних установ, які займаються заохоченням і захистом прав людини. Завдання наради полягало у розгляді форм співробітництва національних установ з міжнародними установами, такими, як Організація Об'єднаних Націй та її установи, і у вивченні шляхів підвищення їхньої ефективності. Висновки цієї важливої наради, яка проходила в Парижі в жовтні 1991 року, коротко викладені в додатку до цього випуску «Викладу фактів».

ЩО ТАКЕ «НАЦІОНАЛЬНІ УСТАНОВИ З ПРАВ ЛЮДИНИ»?

Зараз ті міркування, які стосуються прав людини, мають відношення практично до всіх сфер державної діяльності і до багатьох інших сфер громадського і особистого життя. Кількість і різноманітність «установ», які займаються питаннями прав людини, відображають цю реальність. Діяльність церков, профспілок, засобів масової інформації та багатьох неурядових організацій безпосередньо пов'язані з питаннями прав людини, як і діяльність більшості державних відомств, судів і законодавчих структур.

Концепція національної установи з прав людини відрізняється більшою специфічністю, оскільки мова йде про орган, функції якого конкретно визначені з точки зору заохочення і захисту прав людини. Не дивлячись на відсутність двох абсолютно однакових установ, можна виділити ряд спільних особливостей, які відрізняють ці установи від різних вищезгаданих структур. Усі національні установи, які розглядаються в цьому документі, є адміністративними в тому розумінні, що вони не є ні судовими, ні законодавчими. Як правило, ці установи мають постійні консультативні повноваження щодо прав людини на національному і/або міжнародному рівнях. Ці цілі реалізуються або в межах діяльності загального

E/ CN.4/1989/47 i add.1 (1989)

E/ CN.4/1991/23 i add.1 (1991)

характеру – шляхом відпрацювання думок: рекомендацій, або на основі розгляду і прийняття рішень щодо скарг, які подаються окремими особами чи групами. В деяких країнах створення національної установи з прав людини передбачене конституцією. Найчастіше такі установи створюються на підставі відповідного закону чи декрету. Хоча багато національних установ так чи інакше створюються при виконавчих органах влади, фактичний рівень їхньої незалежності визначається багатьма факторами, включаючи їхній членський склад та методи діяльності.

Більшість існуючих національних установ можна поділити на дві великі категорії: «комісії з прав людини» і «омбудсменів». Ще одну менш поширену, але не менш важливу категорію складають «спеціалізовані» і національні установи, завдання яких полягає в захисті прав особливо уразливих груп населення, наприклад, етнічних чи мовних меншин, корінного населення, дітей, біженців, жінок. Ці три категорії національних установ детально розглядаються нижче.

КОМІСІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ

У багатьох країнах спеціальні комісії були створені для забезпечення ефективного застосування законів і положень, які стосуються захисту прав людини. Більшість комісій діє незалежно від інших державних органів, хоча вони можуть мати обов'язки регулярно звітувати перед законодавчими органами.

Оскільки комісії є незалежними, до їхнього складу, як правило, входять представники різних верств населення, для яких є характерним особливі зацікавленість, знання і досвід у галузі прав людини. В кожній країні можуть існувати власні вимоги чи обмеження при виборі членів, наприклад, квоти для кількості представників чи кандидатів від різних професійних категорій, політичних партій чи місцевостей.

Комісії з прав людини займаються головним чином захистом громадян від дискримінації, а також захистом громадянських та інших прав людини. Функції і повноваження конкретної комісії чітко визначаються законодавчим актом чи декретом, на підставі якого вона створюється. Ці закони чи декрети існують також для визначення кола відання ко-

---

місії, оскільки визначаються ті види поведінки дискримінаційного чи насильницького характеру, які вона має право розслідувати. Одні комісії займаються розглядом випадків передбачуваного порушення будь-якого права, визнаного в конституції. Інші можуть мати можливість розглядати випадки дискримінації, які базуються на різних ознаках, таких, як раса, колір шкіри, релігія, стать, етнічне чи національне походження, інвалідність, соціальний стан, сексуальна орієнтація, політичні переконання і майнове становище.

Однією з найважливіших функцій для всіх комісій з прав людини є отримання і розгляд скарг окремих осіб (а інколи – груп) на передбачувані зловживання в галузі прав людини, які здійснюються на порушення існуючого національного законодавства. Для належного виконання своїх завдань комісії мають можливість отримувати докази, які стосуються розслідуваного питання. Це повноваження, навіть коли його рідко використовують, має велике значення в тому розумінні, що обмежує можливість блокування розслідування через відсутність прагнення до співробітництва з боку особи чи органа, які є об'єктом скарги. При значній своєрідності процедур, які застосовуються різними комісіями з прав людини в ході розслідування і врегулювання скарг, багато з них використовують методи примирення та/або арбітражу. У процесі примирення комісії намагаються усунути розбіжності між двома сторонами з метою досягнення взаємоприйняттого результату. У випадку неможливості врегулювання спору з допомогою примирення комісії можуть взятися до процедури арбітражу, в ході якого після слухання вони ухвалюють постанову.

Як правило, комісії з прав людини не правочинні ухвалювати постанови, які є обов'язковими з правової точки зору для сторін у позові. Однак це не означає, що запропоновані ними заходи щодо врегулювання чи відповідного виправлення становища можна ігнорувати. У деяких випадках спеціальний суд слухає і визначає спірні питання неврегульованого позову. У випадку відсутності спеціального суду комісії можуть передавати неврегульовані позови у звичайні суди для винесення остаточної і обов'язкової постанови.

Ще одна важлива функція комісії з прав людини полягає в систематичному огляді політики уряду в галузі прав людини з метою виявлення упущень у дотриманні прав людини і пропозиції засобів щодо їх усунення. Комісії з прав людини можуть також стежити за дотриманням даною державою власних і міжнародних законів у галузі прав людини і, в міру

необхідності, пропонувати зміни. Важливим фактором загальної дієвості і можливої ефективності комісій є їхня здатність відкривати розслідування від свого імені. Це є особливо придатним для ситуацій, в які бувають втягнені особи чи групи, які не мають фінансових чи людських ресурсів для спрямування окремих скарг.

Здійснення прав людини може бути досягнуто виключно при допомозі заходів законодавчого і адміністративного характеру. Про визнання цього свідчить той факт, що на комісії часто покладається важлива відповідальність за поглиблене розуміння громадськістю прав людини. Популяризаторська і просвітницька діяльність у галузі прав людини може охоплювати інформацію громадськості про власні функції і цілі комісії; організацію диспутів з різних питань у галузі прав людини; організацію семінарів; надання консультативних послуг і проведення консультативних нарад; а також підготовку і поширення публікацій про права людини.

ОМБУДСМЕН

Зараз інститут омбудсмена існує в ряді країн. Омбудсмен (ним може бути окрема особа чи група осіб), як правило, призначається парламентом, що діє в межах своїх конституційних повноважень, або на підставі спеціального закону. Основна функція цього інституту полягає в захисті прав окремих осіб, які вважають себе жертвами несправедливих дій з боку державної адміністрації. У відповідності до цього омбудсмен часто діє як неупереджений посередник між потерпілим і урядом.

Важко знайти навіть дві країни, де б існували абсолютно однакові інститути омбудсмена, але при цьому всі вони у здійсненні своїх функцій ідуть за аналогічними процедурами. Омбудсмен приймає скарги від представників громадськості і розслідує ці скарги за умови, що вони належать до сфери його компетенції. У ході розслідування омбудсмену, як правило, надається право доступу до документів усіх відповідних державних органів. Потім він розробляє текст рекомендації за результатами цього розслідування. Такий текст передається особі, яка подала скаргу, а також установі чи органу, проти якого подавалася ця скарга. В цілому ж у тих випадках, коли не робилися ніякі кроки за рекомендацією, омбудсмен може подати

конкретну доповідь у законодавчий орган. Це робиться як доповнення до щорічної доповіді тому ж органу, і в цій доповіді може бути інформація про виявлені проблеми і пропозиції про внесення змін законодавчого і адміністративного характеру.

Хоча будь-який громадянин, який вважає, що мало місце порушення його прав, може подати свою скаргу омбудсмену, в багатьох країнах існує положення, згідно з яким позивач в першу чергу повинен вичерпати всі альтернативні засоби правового захисту. Можуть бути також тимчасові обмеження для спрямування скарг і, хоча повноваження омбудсмена, як правило, охоплюють усі аспекти державного управління, деякі з них не правочинні розглядати скарги, які стосуються президентів, міністрів чи судових органів.

Для кожної країни характерні також свої засоби доступу до омбудсмена. В багатьох країнах окремі особи можуть подати скаргу безпосередньо в бюро омбудсмена. В інших країнах скарги можуть подаватися через посередника, наприклад, через члена парламенту. Скарги, які подаються омбудсменові, як правило, мають конфіденційний характер і особа позивача не оголошується без її згоди.

Діяльність омбудсмена не завжди зводиться до вжиття якихось кроків стосовно скарг. Він може також починати розслідування з власної ініціативи. Розслідування, розпочате омбудсменом з власної ініціативи, часто торкається питань, які, на його думку, стосуються широких верств населення, або права груп і тому не можуть бути об'єктом індивідуальної скарги.

Багато в чому повноваження омбудсмена абсолютно аналогічні повноваженням комісій з прав людини. І той, і інший можуть приймати і розслідувати скарги окремих осіб. В принципі ніхто з них не вправі виносити обов'язкові рішення. Але у функціях обох органів існує певна різниця, чим і пояснюється той факт, що деякі країни засновують і забезпечують одночасне існування обох інститутів.

У більшості випадків головна функція омбудсмена полягає в забезпеченні справедливості і законності державного управління. Комісії з прав людини в більшій мірі займаються питаннями дискримінації і часто розглядають дії приватних органів та окремих осіб, а також уряду. Загалом, основний напрям діяльності омбудсмена – це розгляд індивідуальних скарг. Але омбудсмени все частіше бувають втягненими в ширше коло діяльності щодо захисту і заохочення прав людини.

СПЕЦІАЛІЗОВАНІ УСТАНОВИ

У кожній країні існують характерні для неї уразливі верстви населення і групи меншин, але найбільш спільною для всіх них є проблема дискримінації. Членами товариств, які найчастіше визнаються урядами як особи, які потребують захисту своїх інтересів у спеціалізованих установах з прав людини, є особи, які належать до етнічних, мовних і релігійних меншин, корінне населення, іноземці, мігранти, емігранти, біженці, діти, жінки, а також бідняки і інваліди.

Загалом же такі спеціалізовані установи створюються для сприяння розвитку державної і соціальної політики, розробленої для захисту конкретної групи. У своїй більшості ці установи здійснюють функції, аналогічні не так чітко визначеним функціям зазначених вище комісії з прав людини і омбудсменів. Вони, як правило, мають повноваження розслідувати випадки і форми дискримінації стосовно окремих осіб даної групи чи групи загалом. Маючи можливість розслідувати скарги якого-небудь члена групи на дії іншого її члена або державного органу, ці спеціалізовані установи, як й інші національні установи, що займаються правами людини, не завжди правочинні приймати ухвали чи порушувати судовий позов.

Поруч із наданням матеріальної і консультативної допомоги на індивідуальній і колективній основі такі установи часто несуть відповідальність за контроль щодо ефективності існуючого законодавства і конституційних положень у тій мірі, в якій вони стосуються конкретної групи. Таким чином, вони часто діють як консультанти чи радники парламенту і виконавчих органів влади.

ДЕЯКІ ПІДСУМКОВІ ЗАУВАЖЕННЯ

Поки що не для всіх очевидна серйозність підстав для створення спеціального національного механізму, покликаного захищати і заохочувати права людини. Можливо, вони вважають, що діяльність цих органів

являє собою нерозумну розтрату і так незначних ресурсів і що незалежні судові органи й обраний демократичним шляхом парламент достатні для того, щоб перш за все не зловживати в галузі прав людини.

На жаль, історія вчить нас іншому. Орган, який у певному розумінні вільний від відповідальності, характерної для виконавчої влади й судової адміністрації, може мати провідне місце в галузі прав людини. Зберігаючи свою реальну і таку, що мається на увазі, дистанцію від діючого уряду, такий орган може внести унікальний вклад у зусилля тієї чи іншої країни щодо захисту своїх громадян і у формуванні культури суспільства в дусі поважання прав людини й основних свобод.

У деяких країнах склалася давня традиція захисту прав людини на національному рівні шляхом створення таких органів, як комісії з прав людини або бюро омбудсмена. Однак створення більшості установ розпочалося з 80-х років. Ця тенденція, яка активно заохочується Організацією Об'єднаних Націй, свідчить про зростаючий рух на підтримку прав людини, як на національному, так і на міжнародному рівнях. Зростаючий інтерес до національних установ з прав людини слід розглядати також у світлі недавніх процесів демократизації і реформ, які відбуваються в багатьох країнах.

Організація Об'єднаних Націй, яка бере участь у роботі національних установ, переконалася, що немає необхідності чи доцільності рекомендувати єдину модель національної установи як належного механізму для всіх країн з метою виконання ними міжнародних зобов'язань у галузі прав людини. Хоча кожна нація може використати досвід інших, національні установи повинні створюватися з урахуванням місцевих культурних і правових традицій, а також з існуючою політичною структурою.

Організація Об'єднаних Націй визнала також той факт, що не всі держави, які прагнуть до створення чи зміцнення національних установ, мають необхідні для цього технічні й фінансові можливості. Центр з прав людини в межах своєї програми консультативного обслуговування і технічного співробітництва протягом останніх декількох років надав ряду країн свої послуги експертів та матеріальну допомогу в цій галузі. Він вживає заходів для того, щоб держави-члени зверталися за сприянням у створенні чи зміцненні національних установ з прав людини. Практична допомога з цією метою може бути надана в межах програми консультативного обслуговування Центру з прав людини.

Не можна розраховувати на те, що механізм у галузі прав людини, описаний у даному випуску «Викладу фактів», вирішить проблеми, які не можуть ефективно вирішити держави і міжнародне співтовариство. І не для заміни органів з прав людини Організації Об'єднаних Націй чи неурядових організацій, які теж діють у цій галузі, він створюється. Їм випадає явно доповнююча роль, і зміцнення таких установ може лише збільшити ефективність як національних, так і міжнародної систем захисту і заохочення прав людини.

ДОДАТОК

ПРИНЦИПИ, ЯКІ СТОСУЮТЬСЯ СТАТУСУ І ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ УСТАНОВ, ЯКІ ЗАЙМАЮТЬСЯ ЗАХИСТОМ І ЗАОХОЧЕННЯМ ПРАВ ЛЮДИНИ

Примітка: У жовтні 1991 року Центр з прав людини скликав міжнародну нараду з розгляду і оновлення інформації про діючі національні установи з прав людини. До числа учасників входили представники національних установ, держав, Організації Об'єднаних Націй, її спеціалізованих установ, міжурядових і неурядових організацій.

Поруч з обміном думками стосовно існуючих механізмів учасники наради розробили комплексну серію рекомендацій про роль, склад, статус і функції національних органів з прав людини. Ці рекомендації, схвалені Комісією з прав людини в березні 1992 року, коротко подаються нижче.

А. ПОВНОВАЖЕННЯ І ФУНКЦІЇ

1. Національна установа наділена повноваженнями із захисту і заохочення прав людини.

2. Національна установа має мандат, який охоплює якомога більше коло питань і чітко викладений у конституції або законодавстві і в якому визначається його склад і коло відання.

3. Зокрема, національна установа здійснює такі функції:

а) Представляти в консультативному порядку урядові, парламенту і будь-якому іншому компетентному органу або на прохання зацікавлених компетентних органів, або використовуючи право на незалежний розгляд матеріалів, міркування, рекомендації, пропозиції і доповіді, які стосуються будь-яких питань, пов'язаних із захистом і заохоченням прав людини. На-

---

ціональна установа може прийняти рішення про їх публікацію. Міркування, рекомендації, пропозиції і доповіді, а також будь-яка прерогатива національної установи стосуються також галузей:

i) будь-яких законодавчих і адміністративних положень, а також тих положень, які торкаються судочинства, і спрямованих на дотримання прав людини і підвищення ефективності їх захисту. У зв'язку з цим національна установа вивчає законодавство і діючі адміністративні положення, а також законопроекти і пропозиції щодо прийняття законів і дає рекомендації, які вона вважатиме доцільними, з метою забезпечення відповідності цих положень основоположним принципам, що стосуються прав людини. При необхідності вона рекомендує прийняття нового законодавства, вдосконалення діючого законодавства та прийняття чи зміну адміністративних заходів;

ii) будь-якого випадку порушення прав людини, який вона вважатиме за необхідне розглянути;

iii) підготовки доповідей про становище в країні з точки зору прав людини загалом, а також про конкретні питання;

iv) привернення уваги уряду до випадків порушення прав людини в будь-якій країні, подання йому пропозицій стосовно будь-яких заходів, спрямованих на те, щоб покласти край таким порушенням, і при необхідності викладення своїх міркувань щодо пропозицій уряду і вжитих ним заходів.

b) Заохочувати і контролювати узгодження законодавства, національних правил і практики з міжнародними документами з прав людини, учасницею яких є дана держава, та їх ефективне втілення.

c) Сприяти ратифікації вищезгаданих документів або приєднанню до них і стежити за їх здійсненням.

d) Виявляти сприяння в підготовці доповідей, які держави повинні подавати органам і комітетам Організації Об'єднаних Націй, а також регіональним установам на виконання своїх зобов'язань за конвенціями і при необхідності висловлювати свою думку з цього питання у відповідності до принципів незалежності.

e) Співпрацювати з Організацією Об'єднаних Націй і будь-якими іншими установами системи Організації Об'єднаних Націй, з регіональними установами та національними установами інших країн, компетентними в галузях, пов'язаних із захистом і заохоченням прав людини.

---

f) Брати участь у розробці програм, які стосуються викладання і дослідження з питань прав людини, і брати участь у їх втіленні в школах, університетах та в професійних колах.

g) Розповсюджувати інформацію про права людини і боротьбу проти всіх форм дискримінації, особливо расової дискримінації, привертаючи увагу громадськості до цих питань, зокрема, через інформування й просвітницьку роботу, використовуючи при цьому всі засоби масової інформації.

V. СКЛАД ТА ГАРАНТІЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ Й ПЛЮРАЛІЗМУ

1. Склад національної установи і порядок висування її членів, яких обирають чи призначають, повинні відповідати процедурі, яка передбачає всі необхідні гарантії для забезпечення плюралістичного представництва соціальних сил (громадянського суспільства), які мають відношення до захисту і заохочення прав людини, зокрема, шляхом використання повноважень, що дозволяють налагодити ефективне співробітництво з представниками чи через участь представників у їхній діяльності:

- неурядових організацій, компетентних у галузі прав людини й боротьби проти расової дискримінації, профспілок, зацікавлених громадських і професійних організацій, зокрема, організацій юристів, медиків, журналістів і діячів науки;

- різних філософських і релігійних течій;

- університетів і кваліфікованих експертів;

- парламенту;

- адміністративних органів (у цьому випадку їхні представники беруть участь у розгляді питань лише як консультанти).

2. Національна установа має інфраструктуру, яка забезпечує належне функціонування, в тому числі достатніми засобами. Ці засоби, зокрема, мають використовуватися для найму персоналу й оренди приміщень з тим, щоб забезпечити його автономність від держави, при цьому передбачається тільки фінансовий контроль за такою установою за умови поважання її незалежності.

3. Для гарантії мандату співробітників такої установи, без чого вона не може бути дійсно незалежною, їх призначення здійснюється у відповідності до офіційних актів, у яких чітко зазначається тривалість, початок

і кінець дії мандату. Він може поновлюватися за умови забезпечення плюралістичного характеру його складу.

С. НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ

У межах своєї діяльності національна установа повинна:

1. вивчати на свій розсуд будь-які питання, що належать до її компетенції, чи то питання, подані урядом, чи ті, які розглядаються за ініціативою його членів або за пропозицією будь-якої особи, яка звернулася із заявою;

2. слухати будь-яку особу, запитувати будь-яку інформацію і документи, які необхідні для оцінки ситуацій, що належать до її компетенції;

3. звертатися до громадськості безпосередньо або через будь-які засоби масової інформації, зокрема, для інформування про свої оцінки й рекомендації;

4. проводити засідання регулярно і в залежності від міри необхідності, на яких мають бути присутніми всі її члени, які скликаються на регулярній основі;

5. створювати в своїх межах і в залежності від необхідності робочі групи та засновувати місцеві чи регіональні відділи для сприяння здійсненню покладених на них функцій;

6. координувати свою діяльність з іншими судовими чи не судовими органами, які займаються захистом і заохоченням прав людини (зокрема, омбудсменами, арбітрами чи іншими подібними органами);

7. з урахуванням важливої ролі неурядових організацій, які доповнюють діяльність національних установ, розвивати зв'язки з неурядовими організаціями, які займаються захистом і заохоченням прав людини, соціальним і економічним розвитком, боротьбою проти расизму, захистом особливо вразливих груп (зокрема, дітей, трудящих-мігрантів, біженців, осіб із фізичними і розумовими вадами) чи іншими спеціальними питаннями.

D. ДОДАТКОВІ ПРИНЦИПИ, ЯКІ СТОСУЮТЬСЯ СТАТУСУ КОМІСІЙ, ЩО МАЮТЬ КВАЗІСУДОВІ ПОВНОВАЖЕННЯ

Національна установа може бути наділена правом отримувати і розглядати скарги і заяви, які стосуються окремих ситуацій. Вона може роз-

---

глядати матеріали, подані окремими особами, їхніми представниками, третіми сторонами, неурядовими організаціями, асоціаціями і профспілками та будь-якими іншими представницькими організаціями. В такому випадку без шкоди для вищезгаданих принципів, які стосуються інших повноважень комісії, покладені на них функції можуть базуватися на таких принципах:

1. прагнути до дружнього врегулювання через узгоджувальну процедуру або в межах, передбачених законом, через прийняття обов'язкових для виконання рішень, або у випадку необхідності, врегулювати спір на основі конфіденційності;

2. інформувати автора заяви про його права, зокрема, про засоби правового захисту, які є в його розпорядженні, і полегшити йому доступ до таких засобів;

3. розглядати скарги чи заяви і спрямовувати будь-якому іншому органу, який є компетентним в межах, передбачених за коном;

4. дати рекомендації компетентним органам, зокрема, через висунення пропозицій про зміни або реформи законодавства, адміністративних правил і практики, особливо якщо вони є причиною труднощів, з якими довелося зіткнутися особам, що заявили про свої права.

Запити надсилати на адресу:

Centre for Human Rights
United Nations Office at Geneva
8-14, Avenue de la Paix
1211 Geneva 10, Switzerland

New York Office:
Centre for Human Rights
United Nations
New York, N.Y. 10017
USA

Видання підготовлене Харківською правозахисною групою

Довідкове видання

НАЦІОНАЛЬНІ УСТАНОВИ, ЯКІ ЗАЙМАЮТЬСЯ ЗАХИСТОМ І ЗАОХОЧЕННЯМ ПРАВ ЛЮДИНИ

ВИКЛАД ФАКТІВ № 19

Відповідальний за випуск *Євген Захаров*
Переклад *Ніна Кусайкіна*
Редактор *Ірина Раш*
Художнє оформлення *Борис Захаров*
Комп'ютерна верстка *Олег Мірошніченко*

Наклад 1000 прим.

Розповсюджується безкоштовно

Замовлення надсилати на адресу:
61002, Харків-2, а/с 10430 або root@khp.org

Харківська правозахисна група
61002, Харків, вул. Іванова 27, кв. 4
root@khp.org
www.khp.org

Надруковано на обладнанні Харківської правозахисної групи
61002, Харків, вул. Іванова, 27, кв. 4